

О НЕКИМ ИЗВОРИМА СКЕРЛИЋЕВЕ АНКЕТЕ О ЈУЖНОМ ИЛИ ИСТОЧНОМ НАРЈЕЧЈУ

МИЛОШ ОЈУКА

Филозофски факултет, Сарајево

UDK 808.61/62-087(091)

Изворни научни рад

Примљен: 15. јуна 1982.

Прихваћен: 4. новембра 1982.

У свом предавању у Друштву за српски језик и књижевност 4. XI 1913. године гласовити српски књижевни критичар и историчар Јован Скерлић поставио је питање »источно или јужно наречје« за заједнички књижевни језик Срба и Хрвата. То је предавање објављено исте године у »Српском књижевном гласнику«.¹ Скерлић је пошао од тога да је Србима и Хрватима потребна једна књижевност писана идентичним језиком и писмом — *источним, екавским, нарјечјем и латиницом*. С тим у вези, он подробно образлаже тобожње предности екавице и латинице над ијекавицом и ћирилицом,² а већ 23. XII 1913. године расписује »Анкету о јужном или источном наречју у српско-хрватској књижевности« и тражи одговоре од српских, хрватских и словеначких књижевника, лингвиста и јавних радника.³ Њихове одговоре, којих је било укупно 32, објављује у »Српском књижевном гласнику« за 1914. годину.⁴

Ова је анкета у сербокроатистици у основи освијетљена и оцијењена у повијести српскохрватскога књижевног језика.⁵ Недовољно је, међутим, било говора о неким лингвистичким изворима и ми-

¹ Ј. Скерлић: *Источно или јужно наречје?*, »Српски књижевни гласник« XXXI, 10, 1913, 756—770; XXXI, 11, 1913, стр. 862—873.

² Ј. Скерлић, оп. цит., 862—873.

³ Анкета о јужном или источном наречју у српско-хрватској књижевности, »Српски књижевни гласник«, XXXII, 2, 1914, стр. 114.

⁴ Српски књижевни гласник, XXXII, 2—7, 1914, стр. 115—125; 217—228; 285—293; 375—389; 438—447; 526—528.

⁵ Уп. Ж. Милисавец: *Од бечког до новосадског Књижевног договора*, »Љетопис Матице српске«, год. 139, књ. 391, св. 4, 1963, стр. 316—332; Љ. Јонке: *Хрватски књижевни језик 19. и 20. стољећа*, Загреб, 1971, стр. 201—206; Љ. Јонке: *Хрватски књижевни језик данас*, Загреб, 1971, стр. 87—90; П. Ивић: *Српски народ и његов језик*, Београд, 1971, стр. 201—203; Chr. Reh: *Zur Rolle Jovan Skerlić bei der Entwicklung der serbokroatischen Literatursprache*, »Zeitschrift für Slawistik«, Band XXIII, Heft 3, Берлин, 1978, стр. 343—351; Р. Симић: *Одјеци »Vedine« анкете о књижевном језику у анкети »Српског књижевног гласника«*, реферат на *Mednarodnem simpoziju Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Љубљана, 1—4. јула 1982. (у штампи Зборника са симпозија), и други.

шљењима на којима се темељи конкретан Скерлићев приједлог за уклањањем диглосије у књижевном језику Срба и Хрвата. Обично су се, наиме, извори Скерлићевом одређењу тражили у његовој националној оријентацији,⁶ у његовом поимању језика и књижевности уопште⁷ и у контексту друштвено-политичких прилика у југословенским земљама пред I свјетски рат.⁸ Тако, нпр., Љ. Јонке на једном мјесту закључује да Скерлић схваћа да су »Срби и Хрвати један народ и да су њихове књижевности једна књижевност, српско-хрватска«,⁹ а на другој да је он унитариста за којим су »у први мах пошли одушевљени сљедбеници југословенске националистичке омладине«.¹⁰ П. Ивић изворишта Скерлићеве анкети види у новом југословенству, насталом пред I свјетски рат као посљедици политичких прилика на Балкану и успјеха Србије у балканским ратовима. »Тако је сада, као у Вуковим и Даничићевим временима — вели проф. Ивић — идеја зближавања са западним суседима нашла упориште у интелектуалним врховима српског друштва. За улогу стегоноше нове, проширене националне концепције био је потребан формат и темперамент једног Скерлића. А Скерлићев ауторитет осигуравао је брзо продирање тога схватања у кругове младих и жељних напретка... У оном еуфоричном тренутку после победа у балканским ратовима, кад су се замагљивале границе између визија и могућности, Скерлић је изишао с предлогом о екавској латиници као солуцији за цело српскохрватско подручје. Знајући да нема споразумевања без обостраних уступака, он је био спреман да као Србин жртвује ћирилицу ако би западни крајеви напустили ијекавски изговор књижевног језика«.¹¹

Ову Ивићеву тезу донекле слиједи и поткрепљују Chr. Reh¹² и Р. Симић.¹³ Но, они наводе и сличне приједлоге који су претходили Скерлићевом. Симић подробно говори о одјецима »Vedine« анкете о књижевном језику у анкети »Српског књижевног гласника«, а Chr. Reh помиње и чланак М. Марјановића »Хрватско-српски књижевни језик« из 1911. године.¹⁴ Посебну важност овојем чланку при-

⁶ Уп. Љ. Јонке: *Хрватски књижевни језик данас*, 88—90.

⁷ М. Селимовић: *За и против Вука*, Нови Сад, 1967, стр. 87—89; уп. и Скерлићеве радове: *Филолошки догматичари и књижевни језик*, »Српски књижевни гласник«, XVIII, 4, 1907, стр. 305—307; *О нашем књижевном језику*, »Српски књижевни гласник«, XXVI, 12, 1911, стр. 962—967.

⁸ П. Ивић, *оп. цит.*, 201—203.

⁹ Љ. Јонке: *Хрватски књижевни језик 19. и 20. столећа*, 201.

¹⁰ Љ. Јонке: *Хрватски књижевни језик данас*, стр. 90.

¹¹ П. Ивић, *оп. цит.*, 202—203.

¹² Chr. Reh, *оп. цит.*, 345—346, 349—350. Chr. Reh констатује, између осталог, и сљедеће: »Interessant ist die Tatsache, dass von den insgesamt 24 Befürwortern des Ekavischen sechs explizite die Siege Serbiens in den Balkankriegen als Beweggrund nannten« (*оп. цит.*, 349).

¹³ Р. Симић, *оп. цит.*,

¹⁴ Chr. Reh, *оп. цит.*, 346.

даје Ж. Милисавец.¹⁵ Све то, иако у основи тачно, није сасвим довољно да се цјеловитије сагледа и разјасни Скерлићев приједлог и, посебно, аргументација коју он подастире у корист екавскога изговора књижевног језика.

Поред свих чинилаца који су утицали на то да Скерлић повуче конкретан потез који је повукао, поред извора којима се служио, један од врло важних момената које је имао у виду јесте програмска оријентација сарајевског часописа »Српска омладина« и чланак Пере Слијепчевића *Стил, дијалекат, интерпункција*, објављен у првом броју тога часописа.¹⁶ У ствари, тај чланак, те чланак М. Марјановића у »Звону« из 1911. и »Vedina« анкета о »jugoslovanskem vprašanju« 1913. године, непосредан су повод Скерлићевој анкети и његовој екавској латиници као јединственом језику »српско-хрватске књижевности«. Ти чланци садрже многе идеје које Скерлић износи а које се у прегледима историје сх. књижевног језика углавном њему приписују. И док су посљедња два извора у радovima Ж. Милисавца и Р. Симића оцијењена, дотле је Слијепчевићев приједлог и аргументација која га слиједи остао готово непознат. То је утолико чудније уколико узмем у обзир и чињеницу да га и сâм Скерлић помиње на сљедећи начин:

»Та појава у Србији (губљење »јужног говора«, прим. М. О.) се опажа у народној маси: у другим крајевима нашега народа то се даје опазити код образованих људи и код писаца. У Босни и Херцеговини има писаца који пишу правилним јекавским наречјем, тако Алекса Шантић, Светозар Ђоровић, Петар Кочић. Али из истих крајева има писаца који су сасвим напустили јужно наречје и пишу искључиво источним, тако Јован Дучић и Димитрије Митриновић. Омладински лист *Српска Омладина*, који је 1912 покренут у Сарајеву, донео је у свом 1 броју чланак *Стил, дијалекат, интерпункција*, од једног младог херцеговачког писца, Петра Слијепчевића. Међу осталим, ту се предлаже да се као опште књижевно наречје усвоји распрострањенији, лакши 'савршенији источни дијалекат', чиме ће се учинити корак ближе ка народном јединству.«¹⁷

Погледајмо сада аргументе Пере Слијепчевића у успоредби са Скерлићевим аргументима.

Слиједећи радикално-национални програм уводне ријечи редакције новопокренутог омладинског часописа,¹⁸ Слијепчевић, дакако, с националистичких позиција, говори о актуелним питањима стила, дијалекта и интерпункције у књижевности и јавном животу Босне и Херцеговине. Основна дијагноза постојећег стања јесте поразна: »свуда срета се тешки германски стил с невештим и гру-

¹⁵ Ж. Милисавец, *оп. цит.*, 320—321.

¹⁶ П. Слијепчевић: *Стил, дијалекат, интерпункција*, »Српска Омладина«, год. I, бр. 1, Сарајево, 1. (14.) септембра 1912, 7—12.

¹⁷ Ј. Скерлић: *Источно или јужно наречје?*, стр. 870—871.

¹⁸ *Прва ријеч*, »Српска Омладина«, *оп. цит.*, стр. 1—5.

бим склопом реченица; германска граматичка интерпункција још је раширена, она има искључиву санкцију у школи; и најпосле, код нас готово сваки пише у тешком јужном дијалекту.¹⁹ Ту већ препознајемо један од Скерлићевих аргумената против јужног нарјечја: а) »главни разлог који говори против јужног наречја јесте што је оно доста сложено, недоследно и тешко...«,²⁰ б) »ван сваке сумње је да је јужно наречје врло сложено и тешко...«.²¹ Скерлић, у ствари, наводи следећих пет разлога који »говоре да источно, екавско, наречје, треба да постане књижевно наречје српско-хрватско«:²² 1) »Бројем већи и културом јачи део српско-хрватског народа говори источним наречјем«, 2) »Екавско наречје је било књижевно наречје и раније и данас«.²³ 3) »Источно наречје је простије, једноставније, лакше; њиме без икаквих тешкоћа могу писати и јекавци и икавци«.²⁴ 4) »Источно наречје најзгодније је за поезију«.²⁵ 5) »Источно наречје је експанзивно, оно има силу ствари уза се, оно само собом побеђује и потискује јужно наречје«.²⁶ Осим последњег аргумента, који је потпуно дилетантски, готово све остало Скерлић преузима од Пере Слијепчевића, разрађује и поткрепљује разним примјерима. Ево како то код Слијепчевића стоји:

»На другом месту (тј. иза стила, прим. М. О.) стоји питање дијалекта. Готово сви наши писци као и писци по Бановини, пишу ијекавски. На први поглед чак изгледа да би требало да сви прихвате овај Вуков и Даничићев дијалект, као заједнички и Србима и Хрватима. Али треба узети у обзир друге ствари. Што се тиче језичког савршенства — за које је данас свуда прво мерило лакоћа и једноставност — нема сумње да је савршенији источни дијалект. Може се препирати да ли лепше звони село или сијело, лепота или љепота; али не може о том да су источни облици савршенији у својој краткоћи. Еволуција свих језика на свету почива на принципу да се нешто каже лакше и краће. У романским је језицима отпало оно шаренило деклинација, коњугација и конгруенција глаголских начина из старог језика; у Италији су се, осим тога, поједноставиле све тврђе консонантске групе, у Француској су отпали ненаглашени делови речи, у Енглеској — са свакако најсавршенијим, и ако врло мало лепим европским језиком — задржали су се само неопходно потребни слогови, коренови речи, а све друго се запустило. Ја мислим: све кад би јужни изговор био акустично лепши од источног — у што, у осталом, не верујем — он, по историјском закону еволуције свих језика, заостаје за источним. Томе треба

¹⁹ П. Слијепчевић, *оп. цит.*, 7.

²⁰ »Српски књижевни гласник«, XXXI, 11. 1913, 866.

²¹ Исто, 868.

²² Исто, 865.

²³ Исто, 865—866.

²⁴ Исто, 866—868.

²⁵ Исто, 868—869.

²⁶ Исто, 869—872.

додати да тзв. источни изговор не влада само на истоку него и у оном великом северозападном делу нашега племена — у Војводини. Најпосле и то ваља знати да је источним изговором писан већи део наше књижевности, и лепе и научне, особито сва најбоља дела у њој.

Свак ко осећа љубав према свом народу мора да жели и уједињење тог народа. А сваки патриота који је имало више образован зна да сваки покушаји политичког уједињења морају да остају без трајног успеха ако не претходи културно уједињење. А културно уједињење тражи пре свега централизацију духовног рада, једну велику организацију која изједначаје и нивелише. А у чему то пре да се одрази него у књижевном језику? А ко може озбиљно и помислити да се источни изговор, тај изговор на коме готово једино имамо нешто културне литературе, треба и може повући да би учинио места ијекавштини?

Реалан предлог био би, дакле, да пишемо екавски. Старији људи мало се теже одуче од навика него млађи, а осим тога они ће се често и из разних других разлога устезати од екавштине. Али млађи људи, они који долазе, треба да живе за идеју и да се не брину за приговоре паметних конзервативаца. Од владе се овде не може ништа тражити пре него сами међу собом с тим победимо. У осталом, предлог за екавштину пао је недавно из Хрватске!²⁷

Слијепчевић овдје мисли на иницијативу загребачког часописа »Звоно« и на чланак М. Марјановића *Хрватско-српски књижевни језик*, у којем се предлаже — у интересу јединства језика, књижевности и култура двају народа — *екавски изговор и латиница за заједнички књижевни језик*.²⁸ То је, у ствари, и био сигнал за даље расправе у духу општег зближавања, које су темељене на тотално погрешним процјенама друштвене и језичке стварности, на игнорирању националних осјећања, за расправе које су водиле апсурдним приједлозима и убјеђењима да се они могу практично реализовати, приједлозима који директно вријеђају кориснике ијекавског књижевног изговора. Први озбиљан ехо тога сигнала јесте управо дјелатност »Српске омладине« и овај чланак Пере Слијепчевића. Затим је слиједила »Vedina« анкета о југословенском језику, заједничком језику и за Србе и за Хрвате и за Словенце. У одговорима на »Vedina« питања налазимо такође једно мишљење идентично Скерлићевом приједлогу. То је одговор Јосипа Смодлаке, који вели: »За знанствену литературу, журналистику и вишу белетристику (исто тако за пословни, трговачки саобраћај) треба један књижевни језик, једна литература, и једна слова: по мојем мњењу то мора бити српска екавштина писана латиницом«.²⁹

²⁷ П. Слијепчевић, *оп. цит.*, 8—10.

²⁸ Уп. код Ж. Милисавца, *оп. цит.*, 320.

²⁹ *Одговори на »Vedina« anketo o jugoslovanskom vprašanju*, »Veda« III. 7, Горица, 1913, стр. 103, уп. и М. Окука: *Одјеци »Vedine« анкете о језику у Босни и Херцеговини*, *Књижевни језик*, 11, 3, 1982, стр. 133—138.

На основу свега овога јасно произлази да је Скерлићево питање "источно или јужно наречје" само једно у низу многих питања која су већ била постављена, а његов приједлог да се за заједнички књижевни језик узме екавица и латиница само образложени одговор који је већ раније дат. Ни у образложењу његову, међутим, не налазимо много новoga што већ није садржано у поменутиm трима изворима којима се служио: у чланцима М. Марјановића, П. Слјепчевића и у »Vedinoј« анкети »о југослованском истраживању«. Све је то, заједно посматрано, баштина једне епизодне и искривљене језичке политике у развоју српскохрватског књижевног језика, баштина новоромантичарских заблуда, атак на традицију, језичке навике и чињенично стање.

A PROPOS DE CERTAINES SOURCES DE L'ANQUÊTE DE SKERLIĆ SUR
LES DIALECTES MÉRIDIONAL ET ORIENTAL EN SERBO-CROATE

Résumé

L'auteur constate que les sources principales de l'anguête de Skerlić sur les dialectes méridional et oriental en serbocroate furent les travaux de M. Marjanović dans »Zvono« (1911), ceux de P. Slijepčević dans »Srpska omladina« et l'anguête sur la langue de la »Veda« (1913). Tous ces efforts pour faire une unification complète de la langue représentent, en réalité, l'attaque contre la tradition, contre les habitudes de langue et contre l'état de faits linguistiques en serbo-croate.